

בִּפְקֹד וְהִלַּכְתָּ לְאַהֲלֵיךָ: הַשֵּׁשֶׁת יָמִים
תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: ׀

רנ"י

(II) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת. וּצְמִקוּס אַחַר הוּא לְאוֹמֵר שְׁבַעַת יָמִים (שְׁמוֹת י"ב טו.), שְׁבַעַת מִן הַיֵּשֶׁן וְשֶׁשֶׁה מִן הַחֹדֶשׁ. דְּצֵר אַחַר, לְמַד עַל אֲכִילַת מִנֶּה צְשִׁיעִי שְׁאִינָה חוּצָה, וּמִכָּאֵן אַחֵה לְמַד לְשֶׁשֶׁת יָמִים, שֶׁהִרִי שְׁבַעִי צִלְלָה הִי, וַיֵּלֶךְ מִן הַכֹּלֵל לְלַמַּד שֶׁאֵין אֲכִילַת מִנֶּה צו חוּצָה אֵלֶּה רְשׁוֹת, וְלֹא לְלַמַּד עַל עֲצָמוֹ יֵלֶךְ אֵלֶּה לְלַמַּד עַל הַכֹּלֵל כּוֹלוֹ יֵלֶךְ, מִה שְׁבַעִי רְשׁוֹת אֵף כּוֹלֵס רְשׁוֹת, חוּץ מִלִּילָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהִכְמוֹצ קִצְעוֹ חוּצָה, שְׁנִיאֵמֵר צְעָרֵצַּח תִּאֲכֹלוּ מִלֵּל (שֶׁס י"ח) (פִּסְקִים קכ.). עֲצַרְתָּ לָּהּ אֱלֹהֶיךָ. עֲזוֹר עֲנִמֵךְ מִן הַמְלָאכָה. דְּצֵר אַחַר, פְּנוּפִיָּה שֶׁל מִאֲכָל וּמִשְׁחָה, לְשׁוֹן נְעֻלָּה נֶאֱמָר לְאוֹתָךְ (שׁוֹפְטִים י"ג טו.).

העמק דבר

ראיה¹³⁵. וכבר ביארנו כמה פעמים¹³⁶ דספר דברים נקרא "משנה תורה", דשתים זו שמענו¹³⁷ - גם לפי הפשט ועיקר סדר המקרא¹³⁸.
(ח) שֵׁשֶׁת יָמִים: ובספר שמות פרשת בא (יב, טו) כתיב "שבעת ימים וגו'", וכבר דרשו חז"ל הרבה בזה¹³⁹. ולפנינו יבואר עוד¹⁴⁰.
עצרת ל' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: אי

135. הפסוקים כאן עוסקים בתקופה שבית המקדש חרב והמזבח עדיין היה קיים, רק את קרבן הפסח ניתן להקריב על המזבח שעדיין קיים, ויכול הוא לפנות בבוקר של ט"ו, כי אין מצות ראיה הואיל ובית המקדש חרב. 136. בהקדמה לחומש דברים, ולאורך פירושו לחומש זה. 137. על פי תהילים (סב, יב "שתים זו שמעתי") עליו דרשו חז"ל (סנהדרין לד, א ובשאר דוכתי) ש'מקרא אחד יוצא לכמה טעמים'. 138. כלומר, לא רק פשט מדרש רמז וסוד ('כמה טעמים') שהם דרכים שונות בהבנת הכתוב, אלא אף במישור הפשט עצמו ספר דברים נלמד ב'כמה טעמים'. 139. הובאו ברש"י שם וכאן - דבר שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו, מה שביעי רשות אף ששה רשות. וכאן הוסיף רש"י 'שבעה מן הישן וששה מן החדש' (זו היתה אחת ההוכחות לאמיתות קבלת חז"ל ש'ממחרת השבת' = ממחרת יו"ט ראשון של פסח). 140. כי אם כל שבעת הימים הם רשות ורק "בערב תאכלו מצות" (שמות יב, טז) הכתוב קבעו חובה, לשם מה לכתוב "שבעת" ואח"כ לבטל אותו על ידי "ששת" - לא ליכתוב רחמנא לא "שבעת" ולא "ששת" ואנא ידענא כי רק בלילה הראשון הכתוב קבעו חובה. 141. כפי שנאמר בכל החגים בפרשת אמור "כל מלאכת עבודה לא תעשו". 142. הירושלמי מביא מקור למושג 'ל"ט אבות מלאכות האסורות בשבת', מל"ט פעמים שכתובה המלה "מלאכה" בתורה, ושם הירושלמי ציין את פסוקנו כמקום האחרון בתורה שמוזכרת "מלאכה". 143. של ה-שלשים ותשע פעמים שמוזכרת "מלאכה" בתורה. חזינן א"כ שאלו הם שני מושגים שונים, כאשר איסור המלאכה ביו"ט שונה מזה של שבת. 144. ז"ל הרשב"א (שבת מט, ב): פירש ר"ח ז"ל, שכתובין בתורה "מלאכה" ו"מלאכות" ס"א, טול מהם ג' "מלאכות" הכתובים ב"ויכולו" שאינן ציווי, וד' שכתוב בהן "ועשית" "ויעש" "תעשה", ולרגל המלאכה אשר לפני" (בראשית לג, יד), וי"ד שכתוב

משארי מלאכות אוכל נפש¹⁵⁰, והכי נמי¹⁵¹ הפירוש "לא תעשה מלאכה" משמעו שיהא פנוי איזו שעה ממלאכה¹⁵² כדי שיהא 'עצור לפני ה'". ומשום הכי לא כתיב 'לא תעשה כל מלאכה' דיהא משמעו כשיעורין שקבעו חז"ל בשבת ויו"ט, אבל אין הדבר תלוי בזה אלא שיהא פנוי¹⁵³, והוא משום הבאת קרבן, וכמו דכתיב בפרשת בא (שמות יג, ו) "וביום השביעי חג לה"¹⁵⁴. ושני המקראות¹⁵⁵ באים לתשלומי חגיגה¹⁵⁶, וביום שמקריבין, אז המצוה להיות פנוי מכל עסק ומלאכה כדי להתבונן לתכליתו¹⁵⁷. והיינו דאיתא בחגיגה שם (ט, א) 'מה עצרת דפסח לתשלומין'¹⁵⁸ וכו'.

דמלאכה בכל המועדות דפרשה זו¹⁴⁵, ומאי אולמא דשביעי של פסח דאזהיר רחמנא עלה גם בפרשה זו¹⁴⁶. אלא¹⁴⁷ לא מיירי¹⁴⁸ כי אם כמו משמעות "עצרת" היינו שיהא 'עצור לפני ה'¹⁴⁹, ומפרש ש'לא יעשה מלאכה' כדי שלא יסיח דעת מ"עצרת". והכי מפורש בחגיגה (ט, א): מכדי מאי "עצרת" עצור בעשיית מלאכה, הכתיב "לא תעשה מלאכה", "עצרת" דכתב רחמנא למה לי? אלא לאפנויי לגזירה-שוה (עכ"ל), הרי דמשמעות "עצרת" ו"לא תעשה מלאכה" חד הוא, והרי בלשון "עצרת" ודאי אין במשמע איסור "מלאכת עבודה" יותר

בהן "כל מלאכת עבודה", הרי כ"א, נשארו מ', ובכללם "ששת ימים תאכל מצות... לא תעשה מלאכה" (לעיל טז, ח).¹⁴⁵ כך טען הרמב"ן על אתר, כשהסיק מכך ש: לא בא עתה רק להזכיר הראיה והשמחה, שחייבין כל ישראל ללכת בשלש הרגלים האלה אל המקום אשר יבחר ה', ולחוג שם איש כמתנת ידו כברכת ה' אשר נתן לו, לשמוח לפניו להודות על כל הטובה אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו.¹⁴⁶ ועיין בספרנו 'לפשוטו של מקרא' מדור ה' פרק 3 ("ממחרת השבת" במשנתו של 'המשך חכמה'), שם ביארנו כי חג הפסח מורכב הן מדיני יום טוב והן מדיני שבת. לכן לא כתוב "כל מלאכת עבודה" (יום טוב) וגם לא "כל מלאכה" (שבת), אלא "מלאכה" - עיין שם בהרחבה. ולפי שיטתנו הזאת ניתן ליישב את הערות רבינו, באשר הוכחנו שם שחג הפסח התחיל (שמות י"ב) בחג מעין שבת ("כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לברו ייעשה לכם"), דהיינו דין שבת עם יוצא מן הכלל. אולם בויקרא בפרשת המועדים (פרק כ"ג) הוא מופיע כחג רגיל בין החגים ("כל מלאכת עבודה לא תעשו"), ואילו במשנה תורה חוזר וניעור המרכיב של שבת, כך שהאיסור הוא על "מלאכה".¹⁴⁷ כאן פורס רבינו לפנינו את משנתו בסוגית "עצרת" - הן במסגרת חגי ישראל בכלל והן בזיקה אל "תאכל מצות" בפרט.¹⁴⁸ האיסור של "לא תעשה מלאכה".¹⁴⁹ ויקרא (כג, לו) רש"י ד"ה עצרת היא (שמיני של סוכות): עצרתי אתכם אצלי, קשה עלי פרידתכם... ובפרשת פינחס (במדבר כט, לה) כתב: "עצרת תהיה לכם" (שמיני של סוכות): עצורים בעשיית מלאכה. דבר אחר, "עצרת" - עצרו מלצאת, מלמד שטעון לינה. ומדרשו באגדה... וכשבאין ללכת, אמר להם המקום, בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם. יש לציין כי בפסוקנו מביא רש"י שני פירושים למלה "עצרת", ואין בהם את הפירוש של 'עצרתי אתכם אצלי'. ונראה שהסיבה היא הואיל וכאן מדובר על שביעי של פסח, שהוא חלק בלתי נפרד מהחג, כך שלא היתה הוה-אמינא שיחזרו לביתם דוקא לפני סיום החג.¹⁵⁰ על פי ההגדרה של "מלאכת עבודה", דהיינו כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש (הרמב"ן מפרש כי זהו פשוטו של מקרא, באשר מלאכת אוכל נפש היא 'מלאכת הנאה' ולא 'מלאכת עבודה').¹⁵¹ אחרי שקבענו כי "עצרת" ו"לא תעשה מלאכה" שוים הם.¹⁵² כדי שיוכל להביא קרבן, וכדלהלן.¹⁵³ ולצורך איזה ענין הוא צריך להיות פנוי.¹⁵⁴ רבינו מפרש שם "חג" מלשון קרבן חגיגה (ועיין בזה בהרחבה ב'תורה שלמה' סעיף מ"א).¹⁵⁵ בפרשת בא ("חג לה") ובפסוקנו ("עצרת").¹⁵⁶ למי שלא הביא חגיגה ביום הראשון.¹⁵⁷ של הבאת הקרבן. כך שרבינו מפרש "מלאכה" לא במשמעות ההלכתית (ל"ט מלאכות) אלא במשמעות של עיסוק. אך הדבר צריך עיון באשר אז מתאים היה יותר לכתוב 'עבודה', וצ"ע.¹⁵⁸ משנה שם: מי שלא חג (לא הביא חגיגתו) ביו"ט הראשון של חג, חוגג כל הרגל (יכול עדיין

מחג הסוכות דכתיב "שבעת ימים" ¹⁶³. (עד כאן הרחב דבר).

הרי דלשון "עצרת" משמעו לקרבן השלמה דיום הראשון. ועל זה קאמר בגמרא (שם) ¹⁶⁴ דאי הוי כתיב "לא תעשה מלאכה" גם כן ידענו שהוא משום השלמה והבאת קרבן, וא"כ "עצרת" למה לי, אלא לגזירה-שוה. זוהי דרשת חז"ל.

אכן לפי הפשט מצוה ד'עצרת לפני ה' - להתבונן על תכלית אכילת המצה כל שבעה ¹⁶⁵ - שאין תועלת בהשתדלות, וכמו שביארנו בפרשת "קדש לי" (שמות יג, ¹⁶⁶) שהיה בזה הרחבת הדרוש לקידוש בכורים ¹⁶⁷. ומשום הכי שם כתיב "שבעת ימים תאכל מצות" וכאן כתיב "ששת ימים" ¹⁶⁸, דשם מיירי בזמן הבית ¹⁶⁹, ולא באה מצות אכילת מצה ביום הראשון גם כן אלא לתכלית אחד דשבעת הימים ¹⁷⁰, שהרי סיפור יציאת מצרים לא היה כי אם על הפסח ¹⁷¹ כמו שכתבתי לעיל (פסוק ג'). מה שאין כן בפרשה זו דמיירי בזמן הזה ¹⁶⁹ דעיקר סיפור יציאת מצרים הוא על המצה ¹⁷², א"כ שונה יום הראשון משאר הימים, דיום הראשון חובה ל'דבר' בו

(הרחב דבר: וראוי לדעת שהיה במשמע מלשון רש"י שם 'שהרי אינו חלוק משלפניו' וכו' ¹⁵⁸ דהאי דיש השלמה בפסח כל שבעה הוא מצד הסברא משום שאינו חלוק משלפניו. ואי אפשר לומר כן, דא"כ הכי מיבעי 'מה עצרת בתשלומין' ¹⁵⁹. ותו, דלהלן (חגיגה יז, א) פירש רש"י בד"ה מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה: כדרכין קראי בפ"ק (ט, א) בחג הסוכות, והוא הדין לחג המצות, שהרי אף הוא שבעת ימים (עכ"ל), הרי דלא מצד הסברא למדנו. אלא ודאי בלי שום קרא לא למדנו תשלומין לראשון, ורק משום דכתיב "ביום השביעי עצרת", אלא משום דלכאורה קשה, מי יאמר שהוא לתשלומין דראשון ולא מצוה בפני עצמה, על זה יישב רש"י ¹⁶⁰ דזה אי אפשר, שהרי חד רגל הוא, אלא אינו רק לתשלומין, והוא הדין עצרת דשמיני אינו מצות קרבן בפני עצמו אלא לתשלומין. והא דפירש רש"י (שם) ¹⁶¹ דחג המצות נפקא לן מחג הסוכות, היינו משום שלא ידענו ממקרא דעצרת ¹⁶² אלא דשביעי משלים חובת הראשון, ומנא לן דכל שבעה תשלומין, משום הכי פירש רש"י דנפקא לן

להביא חגיגתו באחד משאר ימי הרגל, ואפילו) ביום טוב האחרון של החג (שמיני עצרת). גמרא: מנא הני מילי, אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל, נאמר "עצרת" בשביעי של פסח ונאמר "עצרת" בשמיני של חג (הסוכות). מה להלן (פסח) לתשלומין (רש"י: שהרי אינו חלוק משלפניו), אף כאן (שמיני של סוכות) לתשלומין (עכ"ל). הפירוש המקובל ב'תשלומין' הוא שמי שלא הביא את החגיגה בזמנה יכול להשלים ולהביאה ביום זה. ¹⁵⁹ כוונת רבינו אינה ברורה. ¹⁶⁰ כשכתב 'שהרי אינו חלוק משלפניו'. ¹⁶¹ חגיגה (יז, א), הובא כאן בתחילת הרחב דבר. ¹⁶² הכתוב אצל פסח. ¹⁶³ ויקרא (כג, לו) "שבעת ימים תקריבו אשה לה", ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם והקרבנות אשה לה' עצרת היא, כל מלאכת עבודה לא תעשו". ¹⁶⁴ שהביא רבינו לעיל בתחילת הקטע. ¹⁶⁵ ומה ההתבוננות שניתן לראות באכילת מצה. ¹⁶⁶ ד"ה וביום השביעי חג לה' - בהרחב דבר. ¹⁶⁷ לשון רבינו שם: ולא בא אלא ללמדנו שביום השביעי הוא חג לקרבנות, להיות עצור לפני ה' להתבונן על תכלית המצוה של מצות כל שבעה. ומשום הכי כתיב בפרשת ראה "עצרת..." ¹⁶⁸ הסתירה המפורסמת שהוזכרה לעיל - בהרחב דבר, הובא ברש"י כאן ובשמות (יב, טו). רבינו יפתור את הענין על דרך הפשט. ¹⁶⁹ כפי שהניח רבינו לעיל פסוק ג'. ¹⁷⁰ הוא סיפור יציאת מצרים הקשור בקרבן פסח, לכן לאכילת מצה בכל שבעת הימים יש תכלית אחידה (ולכן "שבעת ימים" ולא "שבעה"). ¹⁷¹ זה לשון רבינו לעיל פסוק ג': דבזמן הפסח היה עיקר הזכרון של יציאת מצרים בנס דפסח ה' על הפתח, ואכילת מצה היתה רק להודיע שגאל ה' אותנו... או בא לתכלית אחרת של מצות שבעת ימים, שהוא להזכירנו על מיעוט תועלת בהשתדלות האדם... ¹⁷² ולא על

ט שבעא שבועין תמני לך
מדרשיות מגלא פחד
עומרא דארמותא תשרי
לממני שבעא שבועין:
י ותעבד חגא דשבועיא קדם

ט שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש
בקמה תחל לספור שבעה שבועות:
י ועשית חג שבועות ליהוה אלהיך מסת

רש"י

(ט) מהחל חרמש בקמה. משנקצר העומר, שהוא ראשית הקציר (ספרי קלו:): (י) מסת נדבת ירך. די נדנת ירך, הכל לפי הצרכה, הצא שלמי שמחה, וקדש קרואים לאכול:

העמק דבר

הרבה, מה שאין כן בשאר הימים¹⁷³, וביום השביעי מצוה להתבונן בתכלית אכילת מצה של ששת הימים ולעשות "עצרת" לפני ה'. משום הכי חילק הכתוב ששת ימים אל¹⁷⁴ מיום הראשון¹⁷⁵. וגם זה נכלל במשמעות "לחם עוני" (פסוק ג') - 'שעונין עליו דברים הרבה', היינו בשעת "עצרת"¹⁷⁶, שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דכתיב (פסוק ג') "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני". והיינו דאכילת מצה בפסח¹⁷⁷ מעין אכילת מנחות כל השנה, שהוא מצה¹⁷⁸, שבאה ללמד דהמתקרב לפני ה' עליו למעט תחבולות, כמו שכתבתי בספר ויקרא (ב,יא)¹⁷⁹. והכי נמי בפסח לכל אדם¹⁸⁰,

כמו שכתבתי שם. וזהו דכתיב "עצרת לה" שאז ראוי להדבק בה'. [ומשום הכי אמר שלמה שיר השירים בפסח¹⁸¹, שהוא יסוד על אהבת ה', כדברי חז"ל (ברכות נז,ב) 'הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות', וכפירוש רש"י שם - בקשת אהבת ה'¹⁸², ומזה אנו נוהגים מדור דור לקרוא שיר השירים בפסח¹⁸³].

(ט) תספור לך: משמעות 'ספירה' הוא במחשבה לבד, כמו בזב וזבה¹⁸⁴, אלא מדכתיב עוד הפעם "תחל לספור" למדנו ספירה בפה. והכי מבואר סוגיא במנחות (סה,ב - סו,א), ואין מקום לבאר כאן¹⁸⁵.

(י) מסת¹⁸⁶: ביארו חז"ל בחגיגה (ח,א) משמעו כמו (אסתר י,א) "וישם המלך

הקרבן, כי איננו. וז"ל רבינו לעיל פסוק ג': אבל בזמן הזה אכילת מצה כלילה הראשון באה ללמדנו ענין 'חפזון'... גם חפזון דמצרים... גם חפזון דישאל... וע"פ כל זה יש לבאר 'דברים הרבה' להסביר טעם שהיטב הקב"ה שלשת ה'חפזון' הללו. ¹⁷³ כולל היום השביעי שאינם במעמד של היום הראשון. ¹⁷⁴ כי בפסוק ג' מוזכר "שבעת ימים תאכל עליו מצות" ובפסוקנו כתוב "ששת ימים תאכל מצות". ע"פ רבינו הכוונה ב"ששת ימים תאכל מצות" היא מהיום השני עד השביעי, וצ"ע. ¹⁷⁵ כי לששה ימים אחרונים אלה של פסח יש תכלית אחידה (ולכן "ששת" ולא 'ששה'), והיא שונה מתכלית אותה מצוה ביום הראשון. ¹⁷⁶ כשהוא מתבונן בתכלית אכילת המצה של ששת הימים שהיו לפניו, וכפי שהאריך בדבריו בפסוק ג'. ¹⁷⁷ המוזכרת בפסוקנו ואשר על פי פשוטו של מקרא (לדעת רבינו) היא אכילת מצה בזמן הזה שאין מקריבים קרבנות. ¹⁷⁸ (ויקרא ב,יא) "כל מנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה". ¹⁷⁹ שם ד"ה כי כל שאור וכל דבש. ¹⁸⁰ איסור חמץ בפסח מסמל את היסוד הזה. ¹⁸¹ לא מצאנו מקור מפורש לענין זה. ועיין בפרשת פינחס (במדבר כט,יב) שם כתב רבינו ששלמה המלך היה מגיד מגילת קהלת בחול המועד סוכות לפני חכמי אומות העולם, ושם מצאנו מקור לזה באבודרהם שהביא מ'אבן הירחי', אך לקריאתו את שיר השירים בחג הפסח לא מצאנו מקור. ¹⁸² לשון רש"י: כולו יראת שמים וחיבת המקום בלב כל ישראל. ¹⁸³ כהשלמה לדין "עצרת" ול"ששת הימים" המכוונים אליה. ¹⁸⁴ כתובות (עב,א): תניא, אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל, מניין לנדה שסופרת לעצמה, שנאמר (ויקרא טו,כח) "וספרה לה" - לעצמה. ¹⁸⁵ רבינו הסביר זאת היטב בויקרא (כג,טו ושם טו,יג), עיי"ש היטב ובביאורנו. ¹⁸⁶ רש"י מבאר במשמעות של - 'כדי